

Analýza vztahové vazby k matce a otci v mladé dospělosti

Role pohlaví a vzájemné interakce dimenzí úzkostnosti a vyhýbavosti

1. Teoretické ukotvení:

Teorie vztahové vazby (attachment theory), jejímž zakladatelem byl britský psychoanalytik John Bowlby (1969), představuje jeden z pilířů moderní vývojové psychologie. Základním prvkem této teorie je vrozená tendence jedince vytvářet si blízké emocionální vztahy, které plní evoluční funkci zajištění ochrany a bezpečí ze strany primárního pečovatele (Bowlby, 1969; Brisch, 2025). V dospělosti se výzkumný zájem přesouvá od kategorií k dimenzionálnímu pojetí, které se zaměřuje především na míru vyhýbavosti a úzkostnosti (Brennan et al., 1998). Zatímco vyhýbavá vztahová vazba predikuje tendenci k potlačování vlastních potřeb a emoční exprese (Lai & Carr, 2018), úzkostná vazba bývá spojována s obtížemi při vytváření stabilních vzorců emoční regulace (Vrtbovská, 2010).

Současné výzkumy se postupně odklánějí od pojetí citové vazby jako rigidního a generalizovaného rysu osobnosti a stále více zdůrazňují její variabilitu v závislosti na konkrétním interpersonálním kontextu. V této souvislosti hovoříme o tzv. vztahově specifické vazbě (*relationship-specific attachment*), která zohledňuje specifika interakce s konkrétními blízkými osobami (Dugan et al., 2022; Fraley et al., 2015; Petrowski et al., 2025). Významným faktorem vstupujícím do této dynamiky je také pohlaví respondenta. Del Giudice (2011) ve své metaanalýze poukazuje na to, že u žen je v průměru reportována vyšší míra vztahové úzkostnosti, zatímco u mužů se častěji setkáváme s zdurazňovanou vyhýbavostí.

Období mladé dospělosti (přibližně mezi 20. a 30. rokem života) představuje fázi transformace vazby k rodičovským postavám. Přestože dochází k nárůstu autonomie, rodiče pro jedince nadále představují klíčové figury a „bezpečný přístav“ (Langmeier & Krejčířová, 2006). Vztahová vazba k rodičům navíc vykazuje ve srovnání s jinými typy vztahů vysokou míru stability a konzistence (Fraley, 2011). Kvalita vazby k matce a otci se však může významně lišit; matky bývají v západní kultuře často vnímány jako primární pečující osoby, což se projevuje nižší mírou pocíťované vyhýbavosti ve srovnání s postavou otce (Mikulincer & Shaver, 2007).

2. Výzkumný problém

Cílem je zjistit, jak pohlaví respondenta (muž/žena) a typ rodiče (otec/matka) predikují míru vyhýbavosti a úzkostnosti, při kontrole věku a vzájemné korelaci obou dimenzí vazby.

H1: Existuje rozdíl v míře vyhýbavosti vůči matce a otci. Předpokládáme vyšší vyhýbavost vůči postavě otce.

H2: Existuje rozdíl v míře úzkostnosti v závislosti na pohlaví respondenta. Předpokládáme vyšší úzkostnost u žen.

H3: Předpokládáme, že vliv typu rodiče na dimenze vazby bude moderován pohlavím respondenta.

3. Popis souboru a získávání dat

V analýze bylo pracováno s daty z bakalářské práce *Souvislost mezi body image a vztahovou vazbou v mladém dospělosti* (Nováková, 2024). Soubor obsahoval 328 respondentů ve věku 18–35 let (průměr 22,88 let), což odpovídá období mladé dospělosti. V toto souboru převažovaly ženy 71,34%. Od každého respondenta byla získána data o vazbě k oběma rodičům online dotazníkovým šetřením. Jelikož byla získána data o vazbě k oběma rodičům, celkový počet pozorování $N = 652$. Data byla pro účely LMM transformována do „long formátu“, kdy každý řádek představoval jedno pozorování (vazbu k jednomu rodiči).

Data byla získávána online formou konkrétně dotazníkem struktury vztahů (Experiences in Close Relationships – Relationship Structures Questionnaire, ECR-RS). Tento dotazník měří vztahovou vazbu ve dvou dimenzích, a to vyhýbavost a úzkostnost.

4. Analýza dat

Testování hypotéz bylo realizováno v software Jamovi za použití lineárních smíšených modelů (Linear Mixed Models, LMM) s odhadem parametrů pomocí metody REML (Restricted Maximum Likelihood). Tento model byl využit z důvodů hierarchické struktury dat. Analýza získaných dat pomocí lineární regrese však může přinést zkreslení standardních chyb a p-hodnot, jelikož data vztahující se k vazbě k matce a k otci respondenta nejsou nezávislá. Za použití lineárních smíšených modelů, které využívají náhodné efekty je tak možné kontrolovat vnitřní korelaci dat v rámci jednotlivce.

Byly testovány dva hlavní modely:

1. Model vyhýbavosti

- Závislá proměnná – vyhýbavost
- Fixní efekt - Rodič (faktor otec, matka), pohlaví respondenta (faktor: muž, žena), kovariáty byly zvoleny věk a úzkostnost
- Náhodné efekty: Náhodný intercept pro ID respondenta, tak aby se ošetřila hierarchická struktura dat
- Kontrolní proměnné: úzkostnost

2. Model úzkostnosti

- Závislá proměnná – úzkostnost
- Fixní efekt - Rodič (faktor otec, matka), pohlaví respondenta (faktor: muž, žena), kovariáty byly zvoleny věk a vyhýbavost

- Náhodné efekty: Náhodný intercept pro ID respondenta, který zohledňuje individuální variabilitu.
- Kontrolní proměnné: vyhýbavost

Věk byl zvolen jako kovariát tak aby byla zachycena individuální variabilita na základní úrovni. A úzkostnost (v případě 1.modelu) a vyhýbavost (v případě 2.modelu) pro možnosti izolace dané dimenze.

Předpoklady pro použití lineárních smíšených modelů byly ověřeny vizuálně. Analýza Q-Q grafů a rozptylu reziduí nepotvrdila závažné porušení normality ani linearitu. Stupně volnosti byly korigovány Satterthwaitovou metodou. Pro post-hoc testy byla použita Bonferroniho korekce, umožňujícího eliminaci chybovosti při vícenásobném testování.

5. Výsledky analýzy

Výsledku modelu 1 – vyhýbavost

Celkový model vysvětluje 58,9 % variability (Conditional $R^2 = 0,589$), přičemž samotné fixní efekty vysvětlují 27,6 % variability (Marginal $R^2 = 0,276$); (Tabulka 1).

Náhodný efekt respondenta (ID) byl signifikantní s Intraclass Correlation Coefficient (ICC) = 0,432 (Příloha 1). Tedy 43 % variability v datech ve vyhýbavosti je dáno individuálními rozdíly mezi respondenty, nikoliv typem rodiče, což ukazuje na nezbytnost využití LMM (Příloha 1). U faktoru otec/matka byl zjištěn statisticky významný hlavní efekt faktoru otec/matka ($F(1, 331) = 34,95$; $p < 0,001$); (Tabulka 1). Post-hoc testy s Bonferroniho korekcí ukázaly, že respondenti vykazují signifikantně vyšší vyhýbavost k otcům ($M = 4,45$; $SE = 0,09$) než k matkám ($M = 3,88$; $SE = 0,09$); (Obrázek 1 a Příloha 3). Věk se ukázal jako zanedbatelný ($p = 0,059$); (Tabulka 1). Pohlaví respondenta nemělo na míru vyhýbavosti vliv ($p = 0,916$). Úzkostnost jakožto kovariát se ukázala jako významný prediktor vyhýbavosti ($F(1, 641) = 189,88$; $p < 0,001$); (Tabulka 1 a Příloha 1), což naznačuje, že lidé s obecně nejistou vazbou skórují vysoko v obou dimenzích.

Výsledky modelu 2 – úzkostnost

Při analýze úzkostnosti (očistěné o vliv vyhýbavosti a věku). Model úzkostnosti vysvětlil celkem 56,9 % variability (Conditional $R^2 = 0,569$), fixní efekty vysvětlují 25,9 % (Marginal $R^2 = 0,259$); (Tabulka 3).

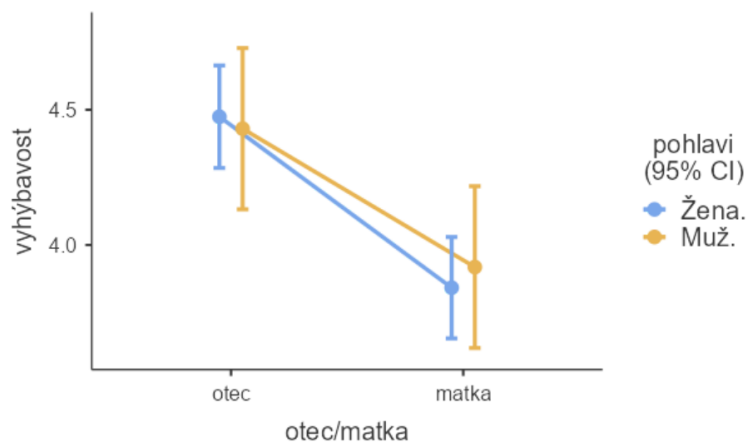
Po očistění o vyhýbavost přestal být vliv typu rodiče na úzkostnost signifikantní ($p = 0,350$); (Tabulka 3 a Obrázek 2). Dále byl nalezen statisticky významný vliv pohlaví ($F(1, 322) = 5,23$; $p = 0,023$); (Tabulka 3). Ženy vykazují vyšší míru úzkostnosti ($M = 1,98$) ve srovnání s muži ($M = 1,69$). Interakce pohlaví a typu rodiče byla nesignifikantní ($p = 0,095$); (Tabulka 3). Je však zajímavé, že v modelu bez kontroly vyhýbavosti byla tato interakce významná ($p = 0,031$); (Příloha 2). To naznačuje, že specifické rozdíly v úzkostnosti k rodičům u mužů a žen jsou částečně vysvětleny jejich celkovou mírou vyhýbavosti (Příloha 4).

Tabulka 1: Testy fixních modelů (Omnibus Test) pro model vyhýbavosti

	F	Num df	Den df	p
otec/matka	34.9494	1	331	< .001
pohlavi	0.0110	1	325	0.916
věk	3.5888	1	322	0.059
úzkostnost	189.8827	1	641	< .001
otec/matka * pohlavi	0.3954	1	325	0.530

Note. Satterthwaite method for degrees of freedom

Obrázek 1: Graf znázorňující odhadové průměry (Estimate Marginal Means) vyhýbavosti v závislosti na typu rodiče (otec/matka)

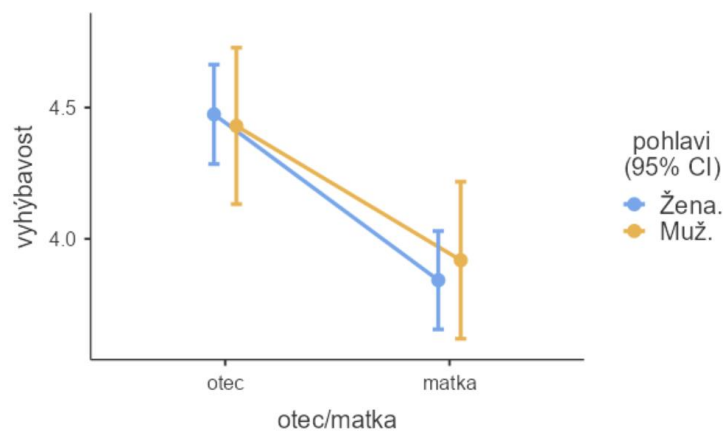

Tabulka 3: Testy fixních modelů (Omnibus Test) pro model úzkostnosti

	F	Num df	Den df	p
otec/matka	0.876	1	346	0.350
pohlavi	5.235	1	322	0.023
věk	3.076	1	322	0.080
vyhýbavost	188.844	1	644	< .001
otec/matka * pohlavi	2.800	1	323	0.095

Note. Satterthwaite method for degrees of freedom

Obrázek 2: Graf znázorňující odhadové průměry (Estimate Marginal Means) úzkostnosti v závislosti na typu rodiče (otec/matka)

6. Závěr

Výsledky analýzy naznačují, že citová vazba v období mladé dospělosti představuje komplexní a vnitřně diferencovaný fenomén. Klíčovým zjištěním práce je, že typ rodičovské postavy predikuje především míru vztahové vyhýbavosti, nikoliv úzkostnosti (viz Obrázek 1 a 2). Zjištěná vyšší míra vyhýbavosti vůči otci může odrážet tradiční genderové vzorce, v nichž je role otce spojována především s podporou autonomie a nezávislosti, zatímco matka je vnímána jako primární zdroj emocionální blízkosti a jistoty (Mikulincer & Shaver, 2007).

Dále bylo prokázáno, že úzkostnost je významně asociována s pohlavím respondenta. Vyšší míra úzkostnosti u žen ve srovnání s muži může být interpretována skrze evolučně-psychologické teorie, které u žen akcentují vyšší citlivost k interpersonálnímu ohrožení a odmítnutí (Del Giudice, 2011).

Z metodologického hlediska práce demonstrovala nezbytnost aplikace lineárních smíšených modelů (LMM). Ignorování hierarchické struktury a vysoké závislosti dat ($ICC = 0,43$) by v tomto případě vedlo ke zkresleným výsledkům zatíženým vysokou mírou chyby (viz Příloha 1). Využití kovariátů k „očišťení“ modelů o druhou dimenzi vazby navíc umožnilo nahlédnout pod povrch dat a identifikovat efekty, které jsou specifické pro konkrétní dimenzi a které byly v původních (neupravených) modelech maskovány vlivem obecné vztahové nejistoty (srovnání Tabulky 3 a Přílohy 2).

Seznam použité literatury

- Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Volume 1. Attachment. Basic Books.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. *Attachment theory and close relationships*, 46(1), 70-100.
- Brisch, H., K. (2025). Poruchy vztahové vazby: Od teorie k terapii. Portál.
- Del Giudice, M. (2011). Sex differences in romantic attachment: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(2), 193–214. <https://doi.org/10.1177/0146167210392789>
- Dugan, K. A., Fraley, R. C., Gillath, O., & Deboeck, P. R. (2022). Changes in global and relationship-specific attachment working models. *Journal of social and Personal Relationships*, 39(10), 3015-3043.
- Fraley, R. C., Hudson, N. W., Heffernan, M. E., & Segal, N. (2015). Are adult attachment styles categorical or dimensional? A taxometric analysis of general and relationship-specific attachment orientations. *Journal of personality and social psychology*, 109(2), 354.
- Fraley, R. C., Vicary, A. M., Brumbaugh, C. C., & Roisman, G. I. (2011). Patterns of stability in adult attachment: An empirical test of two models of continuity and change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 974 –992. <http://dx.doi.org/10.1037/a0024150>
- Petrowski, K., Imhoff, R., Schmalbach, B., Strauß, B., & Banse, R. (2025). Testing convergence among attachment methods: adult attachment interview, relationship-specific attachment scale, and implicit association test. *Frontiers in psychology*, 16, 1487056.
- Lai, Y.-H., & Carr, S. (2018). A Critical Exploration of Child-Parent Attachment as a Contextual Construct. *Behavioral Sciences*, 8(12), 112. <https://doi.org/10.3390/bs8120112>
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (2. vydání). Grada
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in Adulthood: Structure, Dynamics, and Change*. The Guilford Press.
- Nováková, M. (2024). *Souvislost mezi body image a vztahovou vazbou v mladém dospělosti*. [Bakalářská diplomová práce]. Univerzita Palackého v Olomouci. <https://library.upol.cz/arl-upol/cs/csg/?repo=upolrepo&key=38957850841>
- Shaver, P. R., Mikulincer, M., Sahdra, B., & Gross, J. T. (2016). Attachment security as a foundation for kindness toward self and others. *The Oxford handbook of hypo-egoic phenomena*, 10.
- Vrtbovská, P. S. (2010). *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: Attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Scan.

Přílohy

Příloha 1: Tabulka odhadu parametrů fixních efektů pro odhad vyhýbavosti

Random Components

Groups	Name	SD	Variance	ICC
ID	(Intercept)	0.954	0.911	0.432
Residual		1.095	1.199	

Note. Number of Obs: 652 , groups: ID 326

Příloha 2: Testy fixních modelů (Omnibus Test) pro model úzkostnosti bez kontroly vyhýbavosti

	F	Num df	Den df	p
otec/matka	17.44	1	324	< .001
pohlavi	7.03	1	323	0.008
věk	1.00	1	323	0.317
otec/matka * pohlavi	4.70	1	324	0.031

Note. Satterthwaite method for degrees of freedom

Příloha 3: Post-hoc srovnání vyhýbavosti vůči postavě otce/matky s kontrolou úzkostnosti a věku

Comparison						
otec/matka	otec/matka	Difference	SE	t	df	Pbonferroni
otec	- matka	0.571	0.0967	5.91	332	< .001

Příloha 4: Post-hoc srovnání úzkostnosti vůči postavě otce/matky s kontrolou vyhýbavosti a věku

Comparison						
otec/matka	otec/matka	Difference	SE	t	df	Pbonferroni
otec	- matka	0.0806	0.0861	0.936	347	0.350